

Kitle İletişim Çalışmalarında Kadın Olgusu: Doktora Tezleri Üzerine Bir İnceleme

Kadir AYDIN¹

Yusuf GÖRGÜLÜ²

Öz

İnsan hakları, tüm bireylerin hiçbir ayırım gözetmeksizin yalnızca insan olmalarından dolayı eşit ve özgür yaşama hakkına sahip olması, cinsiyet, ırk, dil, din ve yaş gibi farklılıklar gözetmeksizin kanun önünde eşittir anlayışını savunmaktadır. Her ne kadar insan hakları evrensel beyannamesinde herkesin eşit olduğu dile getirilse de ve ülkelerin büyük bir çoğunluğu tarafından kabul edilse de geçmişte olduğu gibi günümüzde de özellikle ataerkil yapıya sahip toplumlarda kadın üzerinde erkek egemenliğinin söz konusu olduğu bilinmektedir.

Bu çalışma ile iletişim bilimleri literatüründe Türkiye’de gerçekleştirilen ilk beş doktora çalışmasında Peltekoğlu (1988) ve Akgün (1993) kadın haklarının gelişiminin kadın yazar ve gazetecilerin varlığına yani basın aracılığıyla kadın haklarının gelişebileceğine vurgu yaparken, kadının toplumdaki konumunun varlığı ise eğitime bağlı olduğunu ifade etmişlerdir.

Işınbark (1992) ve Kırlar’ın (1994) ise, TV programları ve TV reklamlarının kadın üzerindeki etkilerine odaklanmışlardır. Her iki yazarda TV sektörünün ve reklam piyasasının hayatlarını idame etmesinin ötesinde kadını bir meta olarak görmesi ve kadın üzerinden toplumu yönlendirmesi TV’nin toplum üzerinde önemli bir baskı ve yönlendirici aygıt olduğunu göstermektedir.

Son olarak Yapar (1999) Fransa ve Türkiye’de kadın dergilerini karşılaştırdığı araştırmada, dergilerin geçmişte kadın hakları için mücadele verdikleri ancak sonraları ekonominin öncü konuma gelmesiyle temelinde toplumu tüketime sevk eden erkek egemen bir bakışın olduğu ifade edilmektedir.

Bu çalışmalarda dönemin kitle iletişim araçları aracılığıyla toplumsal gelişme ve kadın çizgisinde reklam-kadın, TV programları-kadın ve dergi- kadın gibi ikili ilişkilerin detaylı bir şekilde ortaya konulması ve dönemin etkili kitle iletişim aracı olarak görülen TV’nin yanı sıra gazete ve dergi içeriklerini kadın profilinden aktarması ve dönemin ruhunu yansıtmaya çabası önemli bir ayrıntı olarak görülmelidir.

Anahtar Kelimeler: Kadın, İletişim, İletişim Çalışmaları, Toplu İletişim, Tez.

AYDIN, K., & GÖRGÜLÜ, Y. (2023). Kitle İletişim Çalışmalarında Kadın Olgusu: Doktora Tezleri Üzerine Bir İnceleme. İnsan Ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi, 12(5), 3058-3082. <https://doi.org/10.15869/itobiad.1280507>

Geliş Tarihi	10.04.2023
Kabul Tarihi	31.12.2023
Yayın Tarihi	31.12.2023
*Bu CC BY-NC lisansı altında açık erişimli bir makaledir.	

¹ Dr. Atatürk Üniversitesi İletişim Fakültesi, Türkiye, kdraydin25@gmail.com, ORCID:0000-0001-9333-1690

² Öğr. Gör., Ankara Üniversitesi, Seyahat Turizm ve Eğlence Hizmetleri Bölümü, Türkiye, yusufgorgulu.2107@gmail.com, ORCID:0000-0002-8196-0948

2023, 12 (5), 3058-3082 | Research Article

The Phenomenon of Women in Mass Communication Studies: An Analysis on Doctoral Theses

Kadir AYDIN¹

Yusuf GÖRGÜLÜ²

Abstract

Human rights defends the understanding that all individuals, regardless of differences such as gender, race, language, religion and age, have the right to live equally and freely without any discrimination just because they are human beings and that they are equal in front of the law. Although it is stated in the Universal Declaration of Human Rights that everyone is equal and accepted by the majority of countries, it is known that man domination over women is in question today, especially in societies with a patriarchal structure.

In this study and in the first five doctoral studies conducted in the communication sciences literature in Turkey, Peltekoğlu (1988) and Akgün (1993) emphasised that the development of women's rights depends on the existence of women writers and journalists, that is, women's rights can be developed through the press, and that the existence of women's position in society depends on education.

İşınbark (1992) and Kırlar (1994) focused on the effects of TV programmes and TV advertisements on women. The fact that the TV sector and the advertising market see women as a commodity and directs the society through women shows that TV is an important tool of pressure and direction on society.

Finally, Yapar (1999), in her research comparing womens' magazines in France and Turkey, states that magazines fight for womens' rights in the past, but later, with the male domination based economy coming to the forefront, they were on a - perspective that encouraged society to consume.

In these studies, it should be seen as an important detail to reveal in detail the bilateral relations such as advertisement-woman, TV programmes-woman and magazine-woman in the line of social development and women through the mass media of the period, and to convey the contents of newspapers and magazines as well as TV, which is seen as the effective mass media of the period, from the women's profile and to reflect the spirit of the period.

Keywords: Women, Communication, Communication Studies, Mass Communication, Thesis.

AYDIN, K., & GÖRGÜLÜ, Y. (2023). The Phenomenon of Women in Mass Communication Studies: An Analysis on Doctoral Theses. *Journal of the Human and Social Science Researches*, 12(5), 3058-3082. <https://doi.org/10.15869/itobiad.1280507>

Date of Submission	10.04.2023
Date of Acceptance	31.12.2023
Date of Publication	31.12.2023
*This is an open access article under the CC BY-NC license.	

¹ Dr. Atatürk University Faculty of Communication, Türkiye, kdraydin25@gmail.com, ORCID:0000-0001-9333-1690

² Lecturer., Ankara University, Department of Travel, Tourism and Leisure Sevices, Türkiye, yusufgorgulu.2107@gmail.com, ORCID:0000-0002-8196-0948

Giriş

Tarihin hemen her döneminde kadın – erkek arasındaki cinsiyetçi söylem ve yaklaşım kendini göstermektedir. Cinsiyet kavramı biyolojik bir bölünmeyi simgelerken, toplumsal cinsiyet, kadın ve erkek arasındaki her türlü eşitsizliği ifade eder (Aydın, 2018: 165). Toplumsal cinsiyet yaklaşımı bir nevi cinsel kimliğin inşasında toplumsal kurgulanış olarak değerlendirilmektedir (Şahin, 2020: 654). Ancak toplumsal cinsiyet, toplumdaki durumun kader ya da şansa bağlı olmadığı toplumun yine kendisi tarafından belirlendiği bir gerçektir (Erol, 2008: 199). Yani insanlar cinsiyete doğuştan sahip olabilirken, toplumsal cinsiyet kavramını toplumsallaşma sürecinde yine kendi belirlemektedir (Aydın, 2018: 165).

Sosyal, kültürel ve ekonomik hayatta erkeğin egemenliği altında hayatını idame ettiren kadın, sanayi devrimi ile (1760-1830) birlikte Amerika ve bazı Avrupa ülkelerinde emeği sömürülen fabrika işçisi olarak hayatına devam etmekteydi. Ancak bu durum kısmi olarak ekonomik özgürlüğüne kavuşan kadını, erkek egemenliğinden kurtararak önemli bir amaca hizmet etmiştir. Kadınların toplumdaki konumunu belirleyen en önemli etkenin ekonomi ile geldiği (Gönenç, 2006: 64) ve ekonomik özgürlüğünü kazanan kadın, sanayi devrimi boyunca artarak devam eden toplumsal hareketlerinde öncüsü haline gelmiştir. Ardından Fransız ihtilalinin (1789) başlaması kadın hareketleri açısından bir diğer önemli dönüm noktası olarak görülmektedir. Çünkü Fransız İhtilali ile ortaya çıkan Rönesans döneminde kadın hakları ve hareketleri ön plana çıkararak kendine yer bulmuştur (Gönenç, 2006: 64). Amerika kıtasında kadınların ilk başarılı eylemi, 1845 yılında fabrikanın ağır çalışma şartlarına karşı başlatılan ve sonucunda kadınların örgütlenmesine ve kadınlar arasında kolektif bilincin oluşmasına ön ayak olan yayınların çıkarılması önemli bir adım olarak görülmektedir. 19. yüzyılda dünya genelinde kadın hareketleri, özellikle ABD ve Avrupa gibi gelişmekte olan kıtalarda eylemlerin ve birlikteliğin bölgesel olarak meydana geldiği dönem olarak bilinmektedir. 19. yüzyılın sonları ve 20. yüzyılın başlarından itibaren uluslararası boyuta gelen kadın hareketleri sonucunda uluslararası kadın kuruluşlarının resmiyet kazanarak faaliyetlerin devlet nezdinde resmi olarak yapılmasına imkân tanımaktadır.

Kadın hareketleri tarihte 1970'e kadar olan birinci evre ve 1970 sonrası ikinci evre olarak ifade edilmektedir. İlk evrede kadınlar kendilerini erkeklerle aynı fiziksel koşullara sahip olduklarını ispatlamaya çalıştıkları ve erkeklerle birlikte her platformda olabileceklerini ifade ederken, ikinci evrede ilkinden önemli bir farklılık olarak, fiziksel özelliklerin yanı sıra kadınlar, bastırılmış duygularını örneğin doğurganlık gibi mucizevi bir yönü ön plana çıkararak erkeklerin olduğu kamusal alanda da olabilmeye mücadelesi verdikleri dönemdir (Karataş, 2009: 1655). 1982-2003 arası dönemde toplam yüz otuz ülkenin istatistik verilerine dayanan araştırmada; ekonomik bakımdan gelişmiş olan ülkelerdeki kadın haklarının gelişmemiş veya ekonomileri az gelişmiş ülkelere kıyasla daha iyi olduğu tespit edilmiştir (Avşar, 2013: 30). Yani ülkelerdeki ekonomik gelişme kadınların statüsüyle doğrudan ilişkilidir. Geçmişte özellikle kırsal alanda yaşayan kadınlar hakkında yayımlanan raporlarda “yok” sayıldıklarını böylece kadınların emek, üretim ve işgücünün de “yok” sayıldığını göstermektedir bizlere. Dolayısıyla “kadının ekonomik olarak ne kadar ‘var’ olduğu kabul ediliyorsa, toplumsal ilişkiler açısından da o kadar ‘var’ kabul edilmektedir” şeklinde durum özetlenebilir (Avşar, 2013: 9).

1960'lardan sonra gelişen kadın hareketlerinin 70'li ve 80'li yıllarda tepe noktasına ulaşması ile dünya geneline yayılmış küresel bir kadın hareketinin yeniden dirilişi olarak

görülmektedir. Ayrıca bu gelişmeler Birleşmiş Milletler nezdinde uluslararası kadın konferanslarının düzenlenmesine ön ayak olmuştur. Bu sayede dünyanın birçok bölgesinde kadın örgütlerinin bir araya gelerek hükümetler arası konferanslara katılması ve pek çok sivil toplum kuruluşları ile görüşmelerin gerçekleşmesi ve bu buluşmaların uluslararası düzeyde kadın meselesinin diplomasiye dâhil edilmesini ve uluslararası boyutta önem kazanmasını sağlamıştır.

Pek çok platformda olduğu gibi dünya sinemasında da yeni bir kadın profili ön plana çıkmaktadır. Dünya sinemasında kadın kimliği 1970-80'li yılların öncesine kadar Fransız yönetmen Jean-Luc Godard'ın "sinema tarihi, erkeğin gözünden kadının anlatılması tarihidir" ifadesiyle anlaşılmaktadır. Ancak bu dönemde dünyayı sarsan feminizm hareketlerinin de etkisiyle politika, sosyal, ekonomik gibi pek çok platformda olduğu gibi sinema alanında da kadının önemi ve değeri artmaktadır. Kadın hareketlerinin etkisiyle bağımsız ve özgür bir yaşamı savunan, iş dünyasında kendi başarıları sayesinde ayakta durabilen ve cinselliğini yalnızca kendisi için keşfeden, özgüvenli kadın kimliği dünya sinemasının merkezi konumuna gelmiştir (Özkantar, 2022: 78). Ayrıca feminist hareketler kadının sanatta da yer bulmasına ve kadın imgesinin toplumsal alanda, 'kadın-erkek eşitliği', 'cinsel özgürlük' gibi toplumsal cinsiyet rol kavramları üzerinden yeniden kurgulanmıştır. Kadın imgesinin sanat alanında 'seyirlik' olan; edilgen duruşundan ziyade, 'sanatçı' kimliği ile etken bir konuma yükselerek yeni bir imaj elde etmiştir (Candemir vd., 2017: 495).

Kadın hareketlerinin geçmişi her ne kadar uzun zamana dayansa da aslında kadın hareketlerinin en büyük söylem sıçramasını 1990'lardan sonra akademik alana konu olmasıyla gerçekleştirmektedir. Dolayısıyla kadın konulu sanat, sinema, araştırma gibi pek çok çalışmanın son yirmi yılda gerçekleşmeye başladığı ve günümüzde de hala yoğunluğunu koruduğu görülmektedir. Türkiye'de özellikle 80 darbesinden sonra neoliberal ideolojinin apolitizeye uğrayarak bütünle bağının kopması ve yabancı olguların Türk sinemasında yer almaya başlamasını ifade eder. Bu olguların başında da Türkiye'nin entelektüel yaşamında önemli bir işgali barındıran kadın konusunun Türk sinemasının merkezi konularından biri olduğu görülmektedir (Aksakal, 2020: 1665). Türk tarihinde kadın hareketlerine baktığımızda ilk olarak 19. yüzyılın kadınlar açısından kendilerini ifade edebilme imkânı yakalayan Tanzimat dönemiyle birlikte başladığı görülmektedir. Bu dönemde kadınlar kendilerine özgü dergi ve gazete gibi yayımlar çıkararak, haklarını savunup eğitim ve hukuk gibi konularda da yeni hak talebinde bulunmak için mücadele etmişlerdir. Bu yayımlar içerisinde İnsaniyet, Şüküfezar, Ayine, Parça Bohçası, Aile ve Vakit gazetelerini söyleyebiliriz. Ayrıca dönemin önemli yazarlarından Fatma Aliye Hanım öncülüğünde çıkarılan Hanımlara Mahsus Gazete'nin önemli bir yeri olduğu vurgulanmalıdır (Karataş, 2009: 1656). Ancak bu mücadele istibdat döneminin başlamasıyla birlikte son bulmuştur. 20. yüzyılın başlarında kadın dernek sayılarındaki artış ve Tanzimat döneminden gelen deneyim ve tecrübeyle birlikte eleştirilerin şiddetlenerek devam etmesi ve neticesinde 1917 yılında kadınların, üniversitelerde okuma, kamu kurumlarında memur ve fabrikalarda işçi olma hakkını elde etmişlerdir. Ancak toplumda ataerkil anlayışın hâkim olması ve bu düşüncenin toplum nezdinde kırılmaması kadın hareketinin 1980'lere kadar suskunluğunu korumasına neden olmaktadır. 80'lerden itibaren Türkiye'de başlayan kadın hareketleri aslında kadının toplumda kendi kimliğini bulma arayışıydı. "Feminist hareketlerin Türkiye'de 1970'li yıllardan itibaren yeni yeni başladığı 1980'li yıllardan itibaren ise

toplumsal değerleri sorgulayacak ve sorgulatacak aşamaya ulaştığı bu bağlamda kapsamında da çağdaş kadın örgüt pratiklerini çeşitli yayın ve eylemlerle gündeme getirmeyi başarmışlardır (Karataş, 2009: 1659). Bunun sonucu olarak kadınlar sadece eylem yapmakla kalmadılar. Kadınlarla ilgili sorunların yine kadınlar tarafından ele alınması ve çözülmesi yoluna gittiler. Böylelikle kadın sorunlarına yönelik duyarlılığın artmasını sağlamışlardır (Gönenç, 2006: 64). Dönem boyunca hem yayın araçları ile hem de sokaklarda yapılan eylemlerle kamusal hayatta ve hukuk önünde erkeklerle eşit olma isteğini dile getirdiler. Ancak kadın hareketlerinin sadece cinsellikle ölçülü kılındığından dolayı toplumun dar bir çerçevesinden sınırlı sayıda destek aldığı görülmektedir. 2000'li yıllarda ise bu çabaların sonucu olarak kadınlar yavaş yavaş hem hukuk anlamında hem kamusal hem de politika sahasında kadınların amaçlarına ulaşmaya başladıkları görülmektedir. Dolayısıyla kadınlar; toplumsal, ekonomik ve siyasi anlamda toplumda önemli birer aktör haline gelmesi bu hareketin doğal bir sonucu olarak görülebilir. Ayrıca kadın hareketi medyada, sinema dünyasında ve akademik yayınlarda kadın konusu üzerine yoğun çalışmaların yapılmasına ve günümüze varan popülerliğini koruması ve sürdürmesine olanak tanınması açısından önemli bir başarı olarak görülmelidir. 1970'lerin sonlarına kadar kadının amacı olmayan, çaresiz ve bağımlı olarak tasvir edilirken (Özkantar, 2022: 79) kadın hareketlerinin etkisiyle hemen her platformda boy göstermeye başlayan kadın, ekonomik özgürlüğüyle birlikte birey olabilmeye statüsüne sahip olmuşlardır. Dünya genelinde gerçekleşen bu hareketler sonucunda kadınlar, siyasi alanda, eğitimde, ekonomi, hukuk ve iş hayatı gibi alanlarda önemli kazanımlar elde etse de asıl başarıları ailede ve toplumda kadının önemli ve değerli bir rolünün olduğunun fark edilmesini sağlayarak kazandılar. Kadınların günümüz toplumunda önemli bir değer olarak görülmesi 1800'lü yıllardan itibaren başlayan mücadelenin ürünüdür. Dolayısıyla çalışma, kadının ikincil arka plandan kurtulup bugünlere nasıl geldiğini tarihi serüven içerisinde aktarması bakımından önem arz etmektedir. Ayrıca kapsam dâhilinde Türkiye'de iletişim alanında "kadın" konulu ilk beş doktora tezinin bu doğrultuda incelenip değerlendirilmesi hem çalışmalarda söylem olarak kadının nasıl yer aldığını ortaya koyması hem de literatüre sağlayacağı katkıdan dolayı önemli görülmektedir. Çalışmanın arka planında Dünya'da ve Türkiye'de iletişim çalışmaları ve iletişim çalışmalarında kadın konuları hakkında bilgiler sunulduktan sonra, çalışmanın ilk bölümünde üniversitelerin sosyal bilimler enstitüsüne bağlı fakültelerde öğrenim görmüş yüksek lisans ve doktora düzeyindeki araştırmacılar tarafından "kadın" konusu kapsamında gerçekleştirilen çalışmaların YÖK web sayfasının ulusal tez merkezinde gelişmiş tarama linkinden taranarak sayıları tespit edilen çalışmaları zaman dilimlerine ayırarak her zaman dilimindeki anabilim dalları ve sayısı belirlenmiştir. Çalışmanın ikinci bölümünde ise, iletişim alanındaki "kadın" konulu doktora tezleri, yıllarına, anabilim dallarına ve konularına göre gruplandırılmıştır. Ayrıca çalışmanın temelini oluşturan iletişim alanındaki kadın konusu üzerine yapılan ilk beş doktora çalışması biçim ve içerik bakımından analiz edilmiştir.

Dünya'da ve Türkiye'de Kitle İletişim Çalışmaları

İletişimin önemli bir araç olduğunun fark edilmesi çok eski dönemlere dayansa da iletişimin bilimsel bir olgu olduğunun kabul edilmesi 20. yüzyılın başlarında yürütülen sistemli çalışmalar sayesinde gerçekleşmiştir. İletişim alanında ilk araştırmalar toplumsal konular dahilinde gerçekleştiği bilinmektedir. Hatta bu alanda yapılan araştırmalarda kullanılan yöntem ve tekniklerin sosyoloji, sosyal psikoloji ve psikolojiden alındığı belirtilmektedir (Aziz, 2006: 11). İletişim çalışmalarının ilk sistemli faaliyetleri aynı

dönemde ABD'li bilim adamları tarafından gerçekleştirilmiştir. İletişim çalışmaları, Batıda özellikle Amerika'da askeri, siyasi ve ekonomik gereksinimleri gidermek amacıyla geliştirildiği bilinmektedir. Dolayısıyla bu gelişme; kişiler arası iletişim, grup iletişimi, aile iletişimi, örgüt iletişimi, pazarlama iletişimi, kitle iletişimi, uluslararası iletişim, kültürel iletişim gibi pek çok alanda iletişimin gelişmesine olanak sağlamıştır (Erdoğan, 2009, s. 783). İkinci dünya savaşından sonra TV'nin toplum üzerindeki etkisinin ortaya çıkmasıyla birlikte bu yönde yapılan araştırmalar döneme damgasını vurmuştur. Özellikle ABD'de TV yayınlarının başta çocuk olmak üzere yetişkin ve gençleri etkisi altına alması bu yönde çalışmaların büyük ölçüde artmasını sağlamıştır. Farklı sosyo-ekonomik özellikteki izler kitlenin TV yayınları karşısında sergilemiş oldukları tutum ve davranışlarına olası etkileri araştırılmıştır. Çalışmaların neticesinde iletişim alanına özgü kuram, model ve yaklaşımların bulunması dolayısıyla iletişimin de önemli bir disiplin olmasına ön ayak olmuştur (Aziz, 2006: 15). Dünyada iletişim araştırmaları üzerine ilk sistematik çalışmaların her ne kadar Amerika'da yapıldığı görüşü hâkim olsa da aslında Avrupa ve Amerika'da çalışmaların eşzamanlı yürütüldüğü görülmektedir. Yaşanan bu gelişmeler iletişimin 20. yüzyılda bilim olarak görülmesini sağlamasa da iletişimin önemli bir araştırma sahasına sahip olduğunun fark edilmesi ve bu alanda birçok çalışmanın yapılmaya başlanması iletişimin bilimsel bir disiplin olmasına önemli katkılar sağlamıştır.

İletişim alanında öncü çalışmalara baktığımızda ilk olarak Robert Park'ın "Mass ve Public" adlı doktora çalışmasıyla iletişimin sosyal bilimler içerisinde merkezi bir yerde olduğunu göstererek, iletişimin bir bilim haline gelmesinde önemli bir aşama kaydetmektedir. Ayrıca Park'ın bu çalışması iletişim alanında ilk nitelikli somut çalışmalardan biri olarak kabul edilir. Çalışmalarını eğitim ve kültür üzerine yoğunlaştıran iletişimin bir başka öncü ismi John Dewey, iletişimin bütün bir toplum yaşamını kapsadığından iletişime gerekli önemin verilmesinden bahseder. Dewey, Amerika'da birçok yazısında gücü elinde bulunduran kesimin iletişimi de elinde bulundurduğuna dikkat çekerek toplumun bilinçli ve özgür bireyler olarak gelişmesinde kitle iletişim araçlarının ne denli önemli olduğunu göstermektedir (Güngör, 2011, s. 26). Dolayısıyla iletişimin belli bir kesimin hizmetinde olduğu sürece bilinçli ve özgür bireylerin gelişiminin mümkün olmayacağı bunun da sağlıklı bir toplum haline gelemeyeceği anlaşılmaktadır. İletişimin bir diğer önemli ismi C.H. Cooley, 1920'li yıllarda grup iletişimi ve aile içi iletişim gibi konularda yaptığı çalışmalarda bireyin kişilik oluşumu üzerinde etkili olduğunu açıklamıştır. Ayrıca Cooley'in iletişim çalışmalarının temelinde toplum yer almaktadır. Cooley'e göre, sağlıklı bir toplumun sağlıklı bireylerden oluşacağı bireylerinde sağlıklı bir iletişim ve etkileşim sayesinde bireylerin toplumsallaşabileceğini ifade etmektedir. Dolayısıyla toplumu oluşturan bireylerin yaşamında yüz yüze iletişim ve etkileşimin önemli olduğu görülmektedir. Etkileşimcilik kuramı ve iletişim çalışmalarının kurucu ve öncülerinden olan George Mead ise, çalışmalarında bireyin toplum içerisindeki gelişim sürecinde etkileşim ve iletişim ortamı üzerinde durur. Bireyin yaşamında birtakım insanları rol model aldığını tespit ederek aile ve çevresindeki insanların her biriyle farklı iletişim kurduğunu ortaya çıkarır. Dolayısıyla bireyin çocuk yaşta başlayan bu davranışı ilerleyen dönemlerde diğer bireylerden üstün tuttuğu kişiler üzerinde rol model davranışı işlev görmeye başlar. Bütün bu etkileşim ve iletişim aşamaları bireyin toplumsallaşmasında temel rol oynamaktadır. Harold D. Lasswell ve arkadaşları ise, politika kuramları çerçevesinde iletişim sorunlarını gözlemleyerek yeni konular ve yeni yöntemleri kümelendirmeler

dahilinde gerçekleştirmeleri sayesinde iletişim ve politika ilişkisini ortaya koymaya çalışmışlardır (Aziz, 2006: 12). Özet olarak ifade etmek gerekirse iletişimin bir bilim dalı haline gelmesinde yukarıda ifade edilenlerin yanı sıra Katz, Lazarsfeld, Hovland, Merton ve Klapper'in araştırmaları önemli bir rol oynamaktadır (Işık, 2012: 15).

Genel olarak bakıldığında iletişim çalışmaları Amerika'da birey merkezli gerçekleşirken Avrupa'da daha çok toplum üzerine çalışmalar yoğunlaşmaktadır. Bu durum üzerinde Avrupa'da yaşanan savaş ve kargaşa ortamının hakim olmasının etkisi büyüktür. Dolayısıyla iletişim çalışmalarının birey ve toplum merkezli yapıldığı ve bu çalışmalar üzerine kurulduğu söylenebilir.

Türkiye'de iletişim araştırmalarının temeli sayılacak ilk çalışma 1914 yılında Amerika'da Columbia Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesinde Ahmet Emin Yalman'a ait olan "The Development of Modern Turkey as Measured by its Press" adlı çalışmadır. Yirminci yüzyılın başlarında yapılan bu çalışmada Osmanlı devletinde basın ve siyasal iktidar ilişkileri ile matbaanın gelişimi analiz edilmektedir. Ardından Amerikalı iki araştırmacı Daniel Lerner tarafından "Dünya'da ve Türkiye'de İletişim Araştırmaları" adlı çalışmasında altı Ortadoğu ülkesi ve Türkiye'de gerçekleştirdiği karşılaştırmalı ampirik çalışmasında Ankara'da yaptığı araştırmasında katılımcıların iletişim ve kitle iletişim araçlarına olan tutumları saptanmıştır. Frederick Frey tarafından ise, Türkiye'nin kırsal bölgesinde yapılan çalışmada köylülerin bu araçları kullanıp kullanmadıkları yönünde gerçekleşmiştir. Kırsal alanda yapılan bir başka sosyolojik çalışmada Özer Ozankaya'nın "Köyde Toplumsal Yapı ve Siyasal Kültür" araştırmasıdır. Bu çalışmada kırsal kesim insanının gazete okuma, radyo dinleme ile ilgili alışkanlıkları tespit edilmiştir (Aziz, 2006: 19). İlk kitle iletişim araçları olarak faaliyet gösteren Anadolu Ajansı (AA) ve radyonun 1920'lerde örgütlendiği bilinmektedir. Bu yaklaşım cumhuriyetin ilk dönemlerinde yönetimin iletişime verdiği önemi göstermektedir. Ancak bu dönemde posta, telefon, radyo gibi kitle iletişim araçlarıyla ilgili herhangi bir çalışma, dönemin siyasi kültürünün bilimsel araştırmalarına önem ve ilgisinin azlığı nedeniyle gerçekleşmediği görülmektedir (Erdoğan, s. 9). Ayrıca Türkiye'de bilimin kurumsallaşması 1940'lı yıllardan itibaren oluşmaya başlaması iletişim temelli çalışmaların gecikmesinde diğer önemli bir ayrıntı olarak görülebilir.

1940'lı yıllardan itibaren sosyoloji alanında önemli çalışmalar yürüten Hilmi Ziya Ülgen, çalışmaları gerçekleştirirken iletişim araştırmalarına önemli katkılar sunmaktadır. Ülgen toplumsal ilişkilerin nasıl ortaya çıktığına değinerek yüz yüze ve grup ilişkilerini derli toplu bir şekilde değerlendirmesini yapmaktadır. Ayrıca psiko-sosyal ilişkiyi toplumsal ilişkinin temelinde görerek, psiko-sosyal ilişkinin bireysel farklılıklar üzerinde kurulduğuna dikkat çekmektedir. Ülgen'in iletişim ile doğrudan ilgilenmesi 40'lı yılların sonunda yaptığı çalışmalarla iletişim konusunu gündeme getirerek, iletişimin toplumsal yönü yanında iletişim teknolojisi/iletişim tarihi ilişkisi üzerine yoğunlaştığı görülmektedir (Tokgöz, 2000, s. 17). Öte yandan Dil Tarih ve Coğrafya Fakültesi Felsefe bölümünde görev yapan bazı önemli bilim adamları ve bilim kadınları iletişime ilk başlarda doğrudan olmasa da yaptıkları çalışmalarla dolaylı pek çok katkı sundukları söylenebilir. Behice Boran 1945 yılında yayımladığı "Toplumsal Yapı Araştırmaları" adlı kitabında toplumsal yapı içinde kişiler arası iletişimin insanlar arasında oluşturulan küçük grupların kendi içlerinde ve birbirleriyle devam eden iletişimi mikro boyutta ele almaktadır. Aslında bu dönemde ABD'de ana akım medya üzerine gerçekleştirilen çalışmalarla benzer içeriklere sahip oldukları ifade edilmektedir. Dolayısıyla Türkiye'de

iletişim alanında yapılan çalışmaların Batı'ya oranla çok fazla gerisinde başlamadığı ancak ilerleme olarak Batı dünyasının gerisinde kaldığı söylenebilir. İletişim alanı ile doğrudan ilgilenmeyen Niyazi Berkes ise, daha çok ekonomi tarihçisi olarak bilinse de "Türkiye'de Çağdaşlaşma ve Türk Düşününde Batı Sorunu" kitaplarıyla Türkiye'de iletişim tarihi alanında halen geçerliliğini koruyan önemli bir kaynak niteliğindedir. Ankara'da DTCF'den Muzaffer Şerif ile Mümtaz Turhan'ın insan davranışını sosyal bir etkileşim halinde bulunan uyarıcılar çerçevesinde ve kültür, kültürel gelişme içinde iletişimle ilgili ihtiyaçlar üzerine çalışmalar yaparak iletişim olgusuna doğrudan katkıda bulunmuşlardır (Tokgöz, 2000, s. 20).

İletişim araştırmalarına yönelik çalışmaların tarih, edebiyat, psikoloji ve sosyoloji gibi pek çok anabilim dalının katıldığı disiplinler arası çalışmaların yapıldığı bilinmektedir. Dönemin tarih ve edebiyatçıları daha çok gazete ve gazetecilerin çalışmalarını içerik analizi yönünden incelerken, sosyoloji, psikoloji ve siyaset bilimciler ise; çalıştıkları konuya destek olması bakımından kitle iletişim araçları üzerine analiz çalışmaları yaptıkları görülmektedir (Tokgöz, 2000, s. 16). Dolayısıyla dönemin getirdiği şartlara uygun olarak iletişim alanında yapılan çalışmaların daha çok var olanları betimleme ve değerlendirmeye yönelik olduğu söylenebilir. Ancak farklı disiplinler tarafından yapılan çalışmaların iletişime katkısı yadsınamaz. Öte yandan 1940'lı ve 50'li yıllarda Ankara ve İstanbul üniversitelerinde yapılan çalışmalarda iletişime yer verdikleri görülmektedir (Tokgöz, 2000, s. 18-21). Türkiye'de iletişim temelli ilk sistemli çalışmaların 1960'ların ortalarından itibaren yapılmaya başlandığı bilinmektedir.

İletişimin eğitim kurumu olarak başladığı ilk yer, 1947 yılında İstanbul Üniversitesi bünyesinde açılan İstanbul Gazetecilik Enstitüsü'dür. 1950 yılında ilk öğrenci almaya başlayan enstitü aynı zamanda 1958 yılında Türkiye'de ilk televizyon yayınlarının başlamasına öncülük etmiştir. Bir diğer önemli gelişme olarak 1964 yılında Ankara üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi bünyesinde kurulan Basın Yayın yüksekokuludur. Bu aşamalarda iletişim alanında eğitimlerin verilmesi için çeşitli programlar aracılığıyla iletişim çalışmalarının yapılmasına ve çalışmalar bünyesinde ders kitaplarının yazılmasına doğru yönelişin, iletişim eğitiminin gelişmesinde önemli adımları oluşturmaktadır (Tokgöz, 2006, s. 2). Türkiye'de iletişim eğitiminin kurumsallaşması ve devamında kurulacak olan yeni enstitülere rehber olmaları adına bu öncü kurumların ve çalışmaların iletişime önemli katkılar sunduğu görülmektedir. Türkiye'de iletişim alanının belirlenmesi ve iletişimin disiplinler arası bir bilim dalı olarak yaşamını sürdürmesi adına Ankara üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesinde 1971-1994 yılları arasında radyo, televizyon, sinema gibi kitle iletişim alanında yapılan doktora çalışmalarının önemi büyüktür (Tokgöz, 2003, s.7). Bu dönemden itibaren Türkiye'de üniversite sayılarının ve enstitü kuruluşlarının artmasına bağlı olarak hem üniversitelerin bilimsel disiplin olarak kurumsallaşmasına hem alanında kaliteli eğitimlerin verilmesine hem de iletişim biliminin gelişmesine yönelik önemli pek çok çalışmanın gerçekleşmesine olanak tanımaktadır. Ayrıca 1970'li ve 80'li yıllar içerisinde Ankara Üniversitesi SBF BYYO'da Ünsal Oskay, Oya Tokgöz, Aysel Aziz, Uygur Kocabaşoğlu ve Metin Kazancı gibi pek çok araştırmacının iletişim sahasında önemli çalışmalar yürüterek iletişim çizgisinin çerçevesini çizip yönünü belirlediği söylenebilir. Ayrıca 80'li yılların sonu itibarıyla iletişim araştırmalarının üniversitelerde açılan yüksek lisans ve doktora sahasında devam edecek olması iletişim araştırması literatüründe bir birikimin olmasına olanak sağlayacaktır. Sonuç olarak, Türkiye'de iletişim çalışmalarının

bilimsel bir metodoloji kullanılarak yapılması başta Nermin Abadan-Unat ve Cavit Orhan Tütengil gibi birçok bilim adamı ve bilim kadınlarının büyük çabaları neticesinde yapılmaya başlandığını belirtmek gerekir.

Genel olarak bakıldığında iletişimin disiplin olarak anılması için kuram ve yönteminin belirlenmesi gerekmektedir. İletişim çalışmalarına bakıldığında iletişimin bilim olmasındaki ilk somut çalışmaların 1920'li yıllardaki John Dewey ve C. H. Cooley tarafından gerçekleştirildiğinden hem akademik sahada hem de özel kuruluşlar bünyesinde sinema, radyo ve gazete gibi kitle iletişim araçlarına yönelik çalışmaların arttığı gözlenmektedir. Daha sonra Laswell, Cantril ve Wertham tarafından içerik, alan ve klinik tekniklerle yapılan "güçlü etki yaklaşımı" üzerine çalışmalar yapıldığı bilinmektedir. 1940'lı yıllarda ise, Lazarsfeld'in "Halkın Tercihini Araştırması" iletişim çalışmaları açısından önemli bir dönüm noktası olmaktadır. 1920'lerde Walter Lipman'ın propagandaya yönelik siyasal iletişim çalışmaları ve Ivy Lee ve Edvard Bernays'ın halkla ilişkiler alanındaki kuramsal ve uygulamalı çalışmaları ve Lazarsfeld'in alan araştırmaları birleşince siyasal iletişim alanında yapılan çalışmaların uzun bir süre iletişim yazınına egemen olduğu görülmektedir (Güngör, 2011, s.32). Amerika egemenliği altında devam ettiği sanılan iletişim çalışmalarının aksine Avrupa'da özellikle Almanya ve İngiltere gibi bazı ülkelerde de önemli iletişim çalışmalarının olduğu görülmektedir. Avrupa'da iletişim çalışmalarının merkezi sayılabilecek ve eleştirel kuramların beşiği olan Almanya'daki Frankfurt Okulu, iletişim çalışmalarında kitle iletişim araçları, kültür ve ideolojinin üretim ve aktarımı üzerine yoğunlaştığı bilinmektedir. İngiltere'de ise, kültür üzerine 1920'lerden itibaren önemli çalışmalar yürüten Hoggart, Thompson ve Williams gibi düşünürler tarafından kültürel çalışmalar okulunun kurulması, 1930'lu yıllarda kitle iletişim araçlarının mülkiyet yapısına yönelik çalışmalar neticesinde iletişimde ekonomi politik yaklaşımının ortaya çıkması ve ilerleyen yıllarda dilbilim çalışmalarının gelişimiyle birlikte hem ABD'de hem de Avrupa'da yapısalcı ve postyapısalcı çalışmaların, iletişimin bilimsel bir disiplin haline gelmesine önemli katkılar sunduğu bilinmektedir.

Araştırmanın Amacı ve Önemi

Tarihin her döneminde pek çok sıkıntıyla karşı karşıya kalmış kadın üzerine yapılan çalışmaların her ne kadar yoğun olduğu görülse de hem dünyada hem de ülkemizde kadına yönelik sorunların devam ettiğinden dolayı bu mecrada çalışmaların yapılmasının ayrıca bir gereklilik olduğu görülmektedir. Bu düşünceden hareketle çalışmanın birinci aşamasında YÖK (yükseköğretim kurumu) sayfası ulusal tez merkezinde 'gelişmiş tarama' linki üzerinden "kadın" konulu araştırmaları sayı yönünden belirleyerek doktora düzeyinde gerçekleştirilen çalışmaları zaman dilimlerine, konuları ve anabilim dallarına göre gruplama yaparak araştırmanın nicel bir grafiğini oluşturmaktır. Araştırmanın ikinci aşamasında ise, iletişim alanında "kadın" konusu üzerine yazılan doktora çalışmalarını hem anabilim dalı ve yıllarına göre, hem de konularına göre belirleme amacı vardır. Son olarak da iletişim alanında kadın üzerine yapılan ilk beş doktora tezini konu, yöntem ve çalışma gibi araştırmayı oluşturan temel öğelerin yanında bu çalışmalarda kadının nasıl temsil edildiği ve kadına yönelik nasıl bir söylem oluşturulduğunu ortaya koymak araştırmanın temel hedefidir.

Yöntem

Çalışmanın uygulama bölümünün ilk aşamasında var olan bir durumu olduğu gibi betimlemeyi amaçlayan "tarama modeli" kullanılarak hedeflenen bilgiler elde edilmiştir.

Üniversitelerde yüksek lisans ve doktora düzeyinde “kadın” konulu araştırmaların YÖK ulusal tez merkezi sayfası, sosyal bilimler enstitüsüne bağlı fakültelerde öğrenim gören yüksek lisans ve doktora öğrencileri tarafından hazırlanan “kadın” konulu çalışmaların gelişmiş tarama linkinden sayıları tespit edilerek, doktora alanında yapılan tüm çalışmaları zaman dilimlerine ayırarak her zaman diliminde yapılan çalışma sayısı ve anabilim dalları belirlenmektedir. Çalışmanın ikinci aşamasında ise, iletişim alanındaki “kadın” konulu doktora tezleri; yıllarına, anabilim dallarına ve konularına göre gruplandırılmıştır. Ayrıca temel alınan iletişim alanındaki kadın üzerine yapılan ilk beş doktora çalışması biçim ve içerik bakımından analiz edilmiştir.

Bulgular

Türkiye’de kadın çalışmalarıyla ilgili YÖK’ün web sayfasından Ulusal Tez Merkezindeki gelişmiş tarama linkinde sosyal bilimler alanında yapılan araştırmalar seçilerek gerçekleştirilen taramalarda “kadın” konusu hakkında yüksek lisans düzeyinde ilk çalışmanın 1984 yılında yapıldığı ve günümüze kadar toplamda 3622 araştırmanın gerçekleştirildiği görülmektedir. Doktora alanında ise ilk araştırmanın 1964 yılında yapıldığı ve günümüze kadar 480 adet çalışmanın olduğu tespit edilmiştir.

Yüksek lisans düzeyinde ilk araştırmanın Sosyoloji ana bilim dalında “Sivas’ta Kadınların İşgücüne Katılım Farklılıkları” adlı tez çalışmasıdır. Doktora dalında ise kadın konulu ilk eser 1964 yılında Giyim Endüstrisi Halk Bilim Dalında yapılan “Erzurum Merkez Kazası ile Civar Köylerinde Kadın Giyimi” adlı çalışmadır. Çalışmamızı doktora düzeyinde yapılan kadın çalışmaları oluşturduğu için doktora dalında yapılan toplam 480 araştırmayı hem daha iyi analiz edebilmek için hem de dönemlerde meydana gelen olaylarla birlikte daha kapsamlı bir şekilde aktarabilmek için 1964-1984, 1985-1995, 1996-2007, 2008-2018 ve 2019- 2022 beş ayrı dönemde incelenecektir.

İlk dönem aralığı olan 1964 ve 1984 yılları arasında beş kadın konulu doktora çalışmasının beş farklı anabilim dalında yapıldığı görülmektedir. Baz alınan dönemin Türkiye’ sine baktığımızda bir yandan sosyal, kültürel ve eğitim hayatında pek çok kez kısıtlamaların yaşandığı, öte yandan ülkenin hem ekonomik olarak hem de üniversitelerin nicelik ve nitelik anlamda yetersiz oluşu temel alınan zaman grafiği içerisinde kadın konulu çalışmaların sayıca az olmasına neden olmaktadır.

İkinci dönem olarak ele aldığımız 1985 ve 1995 yılları arasında 22 adet doktora tez çalışmasının 14 anabilim dalında yapıldığı incelenmiştir. Bu yıllarda en fazla çalışma Sosyoloji ve İngiliz Dili Edebiyatı ana bilim dallarında gerçekleştiği görülmektedir. 80’li yılların başından itibaren üniversitelerde yapılan reformun Türk yükseköğretim döneminin önemli dönüm noktalarını oluşturmaktadır. Bu dönem aralığında hem birçok yeni devlet üniversitelerinin kurulması sağlanmış hem de vakıf üniversitelerinin kurulmasına imkân tanınmasıyla birlikte ülkede üniversite bağlamında nicelik ve nitelik anlamda önemli gelişmelerin yaşanmasına imkân tanınmaktadır. Ülkede bir yandan üniversitelerin gelişimi konusunda bunlar yaşanırken diğer yandan var olan yeni feminist harekete, egemen kültür tarafından belirlenen toplumsal cinsiyet kalıplarını ve erkeklik kimliklerini sorgulayarak geçmişten bu yana devam eden ataerkil değerlere karşı önemli bir toplumsal hareket başlatarak kadın hareketine çok büyük bir ivme kazandıran olaylar silsilesi yaşanmaktadır. Dolayısıyla bu dönemde kadınlar fark edilmek için aile içi şiddet ve cinsel tacize karşı seslerini yükselterek ve kampanyalar düzenleyerek var olan hareketin artmasını sağlamışlardır. Ayrıca bu dönemde kadın

konulu araştırmaların bir önceki döneme göre beş kat artış göstermesi, bu dönem aralığında dünyada gelişen kadın hareketlerine bağlı olarak Türkiye’de de benzer durumların yaşanması gösterilebilir.

1996 – 2006 yıllarında “kadın” alanında yürütölen çalışmaların 24 farklı anabilim dalında toplam 65 araştırmanın yapıldığı görölmektedir. Çalışmaların çoğunluğu Sosyoloji, Amerikan Dili ve Edebiyatı ile İngiliz Dili ve Edebiyatı anabilim dalında gerçekleşmiştir. 80’li yıllarda başlayan kadın hareketlerinin etkisiyle aralarında Türkiye’nin de bulunduğu Birleşmiş Milletlere üye ölkelerin imzaladığı “kadınlara karşı her türlü ayrımcılığın kaldırılması sözleşmesi” ile kadınların, toplumun duyarlılığını kazandığı ve yaşam koşullarının daha iyi olması için birçok faaliyetinde yapılmasına olanak tanımıştır. Geçmişe nazaran artık hem dünyada hem de Türkiye’de kadınlar lehine yasaların değiştirilmesi veya yeniden oluşturulması gibi durumlar kadın konusu üzerine çalışmaların yapılmasını daha değerli kılmıştır. Ayrıca 2006 itibariyle Türkiye’de üniversite sayısının 93’ü bulması, hem nitelikli akademisyen yetiştirilmesi hem de kadınların tüm sorunları üzerine disiplinler arası araştırmaların artması sağlamıştır.

2007 ve 2018 yılları arasında “kadın” konusu üzerine en yoğun çalışmaların yapıldığına görmekteyiz. Bu zaman aralığında toplamda 275 doktora çalışmasının çoğunluğu Sosyoloji, Türk Dili Edebiyatı, İşletme, Ekonomi, İngiliz Dili Edebiyatı ve Siyasal Bilimler ana bilim dalları başta olmak üzere 41 farklı anabilim dalında yapıldığı tespit edilmiştir.

2018 ve 20.06.2022 tarihine kadarki süreçte ise “kadın” konulu araştırmaların daha kısa zaman içerisinde önceki dönemlere oranla daha fazla çalışma yapıldığı gözlenmektedir. Sosyal bilimler enstitüsüne bağlı 42 farklı anabilim dalında toplam 207 araştırma mevcuttur. Yapılan araştırmalar çoğunluk olarak, Sosyoloji ABD, Türk Dili ve Edebiyatı ABD, İşletme ve Ekonomi ana bilim dallarında gerçekleştiği görölmektedir.

Günümüz itibariyle Türkiye’de Yükseköğretim Kurulunca açıklanan istatistiklere göre 8 milyon 240 bin 997 öğrencinin eğitim aldığı 208 üniversitede toplam 185 bin 425 akademisyenin görev yaptığı belirtilmektedir. Dolayısıyla eğitim faaliyetlerinin gelişmesi aynı oranda nitelikli elemanların gelişmesini de sağlamıştır. Bu da günümüzde halen aktifliğini koruyan kadın konusunda toplumsal bir bilincin oluşması için gerekli çalışmaların yoğunlaşmasına imkân tanımıştır.

80’li ve 90’lı yıllarda meydana gelen kadın hareketlerinin deneyim ve birikiminin neticesi olarak 2000’li yıllarda başta hukuk olmak üzere, politika, eğitim ve iş kanunu gibi birçok platformda kadınlar lehine önemli yasal değişimlerin gerçekleştiği görölmektedir. Bu değişimler var olan kadın duyarlılığının toplumda kolektif bilinç olarak yerleşmesine kadının toplumsal yaşam şartları için yetmez ama bir nebze olsa iyileştirilmesine olanak sağladığı görölmektedir. Dolayısıyla başta aile olmak üzere, politika, eğitim ve iş hayatı gibi pek çok birimde kadın personeline artış yaşanması ve kadın konusu üzerine çalışmaların yoğunluk göstermesi aslında kadınlara yönelik toplumda oluşmaya başlayan duyarlılığın göstergesi sayılabilir.

Tablo 1

İletişim Alanında Yapılan “Kadın Konulu” Doktora Tezlerinin Bölümlere Göre Dağılımı

Bölümler	1985-1995	1996-2006	2007-2018	2019-2022	Toplam Çalışma

Gazetecilik	2	1	9	2	14
Radyo-TV		1	3	2	6
İletişim Bilimleri	-	-	5	6	11
Halkla İlişkiler	-	-	4	3	7
Reklamcılık	-	-	1	-	1
Toplam Çalışma	2	2	22	13	39

Kaynak: <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tarama.jsp#tabs-2>

Türkiye’de İletişim alanında “Kadın” konulu toplam 39 doktora çalışmasının yapıldığı tespit edilmiştir. Kadın konusunda ilk doktora çalışmasının Gazetecilik alanında 1988 yılında yapılan ve Filiz Balta Peltekoğlu’na ait olan “Cumhuriyet Döneminde Türk Basınında Kadın Gazeteciler” konulu çalışmadır. En fazla çalışmanın da 12 doktora tezi ile Gazetecilik Ana Bilim Dalında olduğu görülmektedir. Ayrıca çalışmaların çoğunluğu üçüncü evre olarak belirlediğimiz 2007 yılından günümüze kadar olan dönemde yapıldığı tespitine varılmıştır. Kadın konusu üzerine en az çalışma ise, Halkla ilişkiler ve Reklamcılık Ana Bilim Dallarında yapıldığı görülmektedir.

Tablo 2

İletişim Alanında “Kadın ” Üzerine Yapılan Doktora Tezlerinin Konularına Göre Dağılımı

Konular	1985-1995	1996-2006	2007-2018	2019-2022	Sayı
Medya (Reklam-Gazete-Sinema)	2	1	13	8	24
Toplumsal Cinsiyet	-	1	3	3	7
İletişim Çalışmaları (Tüketim-Reklam)	-	-	6	2	8
Toplam	2	2	22	13	39

Kaynak: <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tarama.jsp#tabs-2>

İletişim kapsamında yer alan ve “kadın” üzerine yapılan doktora tezlerinin Medya, Toplumsal Cinsiyet ve İletişim konularında gerçekleştiği ve büyük bir çoğunluğunun medya alanında yapılan araştırmalar olduğu görülmektedir. İletişim alanında “kadın” üzerine çalışmaların yapıldığı 1988-2008 yılları arasında yalnızca reklam, dergi, gazete, televizyon ve sinema gibi medya kapsamında gerçekleştiği 2007 yılından itibaren ağırlıklı olarak medyanın yanında iletişim ve toplumsal cinsiyet konularında da çalışmaların arttığı tespit edilmiştir.

Türkiye’de Kadın Üzerine Yapılan İlk Beş Doktora Çalışması

Z. Filiz Balta Peltekoğlu’nun Yapmış Olduğu Doktora Çalışması (1988)

Z. Filiz Balta Peltekoğlu tarafından 1988 yılında Prof. Dr. İsmet Giritli danışmanlığında “Cumhuriyet Döneminde Türk Basınında Kadın Gazeteciler” adlı doktora çalışması giriş, üç bölüm ve sonuçla birlikte toplam 191 sayfadan oluşmaktadır.

Peltekoğlu doktora çalışmasının kavramsal aşamasını iki bölümde ele almaktadır. Birinci bölümde, Türkiye’de kadın haklarının tarihsel gelişiminden başlayarak İslamiyet’ten önce, İslam dinine göre ve Osmanlı devleti döneminde kadının hukuk ve aile kavramları içerisinde dönemin aydınlarının kadın hakkındaki görüşleri doğrultusunda anlatılmaktadır. Daha sonra Milli Mücadele ve Türkiye Cumhuriyeti döneminde kadının varlığının hem hukuksal anlamda hem de eğitim, siyaset ve iş hayatı gibi pek çok konuda geldiği yeri detaylı olarak aktarmaktadır. Kavramsal aşamanın ikinci bölümünde ise, Türkiye’de basın ve Türk basınında kadın dergilerinin tarihsel gelişimini belirli evreler halinde detaylı olarak aktardıktan sonra Cumhuriyet’in ilanından önce ve Cumhuriyetin ilk yıllarında Türk basınında yer alan kadın yazar ve gazetecilerin incelemesi yapılmaktadır. Çalışmanın uygulama bölümünde ise, araştırmanın konusunu oluşturan Cumhuriyet döneminde Türk basınında yer alan kadın gazetecilerin biyografileri hakkında bilgiler ve genel nitelikleri sunulduktan sonra çalışma kapsamına alınan yazar ve gazetecilerin gazete ve dergilerde yer alan yazıları, yorumları ve yaşadıkları dönem, aldıkları eğitim ve sosyal çevreleri arasında ilişki kurularak genel bir durum saptaması yapılmıştır.

Peltekoğlu çalışmanın kavramsal bölümünün ilk aşamasında genel olarak İslamiyet öncesi Türklerden başlayarak İslam dininde, Osmanlı Devleti’nde, Cumhuriyet döneminde ve çalışmanın yapıldığı evreye kadar kadının durumunu hukuk, eğitim, aile hayatı, iş hayatı gibi pek çok konuda yaşanan değişimleri “Türk toplumunda kadının dün ve bugün” bakış açısından sunmaktadır. Çalışmanın ikinci aşamasında, kadının Türk basınındaki yerini ortaya koyabilmek adına Türk basın tarihinde yer alan kadın dergileri ve ilk kadın yazar ve gazetecilerin eğitim, iş hayatı ve eserleri hakkında kısa bilgilendirmelerle durum değerlendirmesine yer vermiştir. Peltekoğlu aslında Türklere basının öneminin ve Türk basınında kadının konumu ve yeri hakkında detaylı bilgilendirme ile Türk toplumunda kadının kitle iletişim araçlarındaki rolünün nasıl başladığını anlatarak kadın ve basın ilişkisini detaylı bir şekilde sunmaktadır. Ayrıca yüzyıllar boyunca kadının konumu ve yeri bakımından ne gibi değişimler yaşadığı ve Türk basın tarihinde kadının varlığını tarihsel bir şemada ortaya koyabilmek adına durum belirlemesi yapmıştır. Kadının Türk tarihinde önemi ve Türk basın tarihinde rolünü belirlemeye yönelik genel bir durum belirlemesi yapıldıktan sonra araştırmanın ana konusu ve çalışmanın önemini belirlemek için Cumhuriyet döneminde faaliyet göstermiş kadın yazar ve gazetecilerin biyografileri hakkında bilgiler sunulmuştur. Daha sonra yazarların gazete ve dergi gibi yayın araçlarında yazılarının genel niteliği, ele alınan konular ve yapılan yorumlar açısından incelemeye tabi tutulmuştur. İncelemede, Türk tarihinde toplumsal yapının değişimine bağlı olarak Türkiye’de kadın haklarının ve Türk basınında kadın gazetecilerinin ilgi duydukları konuların değişim ilişkisinin ortaya koyulduğu gözlenmiştir. Dolayısıyla Türk basınında ilk kadın yazar ve gazetecilerin çalışmalarını detaylı olarak analiz etmesi çalışmanın önemli bir ayrıntısı olarak görülmelidir. Peltekoğlu çalışma kapsamına sadece yazılarının sürekliliği ve herhangi bir gazetede sürekli bir köşe yazarlığına sahip olan ve Türk basın tarihinde isim yapmış

kadın yazar ve gazetecileri dâhil ederek Türk basınında kadın tarihinin genel bir portresini ortaya koyduğunu ve bu açıdan önemli bir kaynak eksikliğini giderdiğini belirtmek gerekmektedir.

Peltekoğlu, “Cumhuriyet döneminde Türk basınında kadın gazeteciler” adlı çalışmasında sonuç olarak; tarihsel ve toplumsal bir perspektif içerisinde ve sosyal haklar çerçevesinde kadın haklarının gelişimi ile kadın gazetecilerin gösterdikleri gelişim çizgisi arasında paralellik bulunduğunu ifade etmektedir. Bu ilişki içerisinde de en önemli etkinin eğitim olduğunu belirtmektedir.

Peltekoğlu çalışmanın genelinde bir durum analizi yaparak kadının Türk tarihinde ve Türk basınında geçirdiği evreleri tarihsel serüven içerisinde aktarmaktadır. Peltekoğlu ayrıca, cumhuriyet tarihinden çalışmanın yapıldığı döneme kadar yazar ve gazetecilerin gelişiminin kadın haklarının gelişimiyle paralel gittiğini ve bunu da belirleyen en önemli etkenin eğitim olduğunu söylemektedir. Dolayısıyla kadın, kendini toplumun hukuk, eğitim, iş hayatı ve politika gibi hemen her platformda benimsetmesi ve bu alanlarda yaptığı mücadelenin eğitimle gerçekleştiğini söyleyebiliriz.

Peltekoğlu tarafından yapılan araştırma, iletişim alanında “kadın konulu” ilk doktora çalışması olması bakımından önemli görülmektedir. Ayrıca Türk basın tarihinde yer alan ilk kadın yazar ve gazetecilerin ilgi duydukları konuların hem içerik hem de biçimsel olarak sunumu, konulara yaklaşımı ve konuların yorumlanması gibi özelliklerin Cumhuriyetin ilk yıllarından günümüze olan değişimini ortaya koyması bakımından önemli bir kaynak olarak görülmelidir. Sonuç olarak bu çalışmayla Peltekoğlu, Türk tarihinde ve Türk basın hayatında kadının rolünü toplumsal gelişim bağlamında derli toplu bir şekilde modernleşmeye doğru nasıl bir değişim ve gelişim çizgisinde yürüdüğünü özetleyerek Türk iletişim literatürüne önemli bir kaynak sunmaktadır.

Ayşe Belgin Işınbark'ın Doktora Çalışması (1992)

Ayşe Belgin Işınbark, giriş, altı bölüm ve sonuçtan oluşan “televizyon yayınlarının kadınların genel davranışları ve siyasi tercihleri üzerine etkileri, İstanbul ilinde bir alan araştırması” adlı doktora tez çalışmasını Prof. Dr. Necla Arat danışmanlığında 1992 yılında Gazetecilik Anabilim dalında yapmıştır.

Işınbark çalışmanın kavramsal bölümünde öncelikle Türkiye’de kadın profilini ortaya koyarak, kadın ve siyaset ilişkisi üzerinde durmaktadır. Daha sonra araştırmayı oluşturan kitle iletişim araçlarından televizyonun, dünyada ve Türkiye’de tarihsel gelişimi ve çalışmanın yapıldığı döneme kadar meydana gelen değişimler hakkında bilgilendirme yaparak televizyonun topluma olan etkilerini daha öncesinde yapılan çalışmalar ışığında yorumlamaya çalışmaktadır. Işınbark kuramsal bilginin son aşamasında Türkiye’deki özel ve kamusal televizyon programlarının yapısı ve kimliklerini açıkladıktan sonra kadın programları üzerine detaylı bilgilendirme yapmaktadır. Araştırmanın uygulama bölümünde ise Işınbark, televizyon programlarının Türkiye’de yaşayan kadının siyasi tercihini ve davranışlarını nasıl etkilemektedir sorusuna cevap bulabilmek için öncelikle, Türkiye’de yaşayan kadının sosyo-ekonomik yapısını ortaya koymaya çalışmaktadır. Daha sonra çalışmanın esas bölümünü kadına yönelik anket çalışması oluşturmaktadır. Tabakalı tesadüfi örnekleme yöntem ilkelerine bağlı kalınarak ve ülkedeki kadının demografik yapısı göz önüne alınarak hazırlanan anket, tez konusunda ileri sürülen varsayımları sınamak ve ankette

var olan eksiklikleri gidermek adına önceden belirlenen koşullara uygun otuz kadın denek üzerinde ön deneme çalışması yapılmıştır. Daha sonra İstanbul ilinde kentsel ve kırsal dağılım içinde yaşayan 500 kadın önceden hazırlanan anket çalışmasına tabi tutulmuştur. Anket çalışması, deneğin yerleşim yerine, yaş grubuna, medeni durumuna, öğrenim durumuna ve meslek alanına göre belirlenerek tablo halinde değerlendirilmesi yapılmaktadır.

İşınbark çalışmanın kavramsal boyutunda genel olarak kadının Türkiye'deki nüfus, eğitim, çalışma hayatı gibi demografik profilini kadının siyasetteki yeri ve önemi üzerinden değerlendirmektedir. Türkiye'de kadın profilinin hem toplumda hem de aile içinde ikincil bir planda olduğu dolayısıyla başta iş hayatı, eğitim, hukuk olmak üzere pek çok konuda yaşananların kadının aleyhinde olduğunu ifade etmektedir. Böyle bir durumda kadın, dünya ile bağlantısını devam ettirebilmesi için televizyona daha fazla ilgi göstermektedir. Özellikle kırsal alanda yaşayan toplumlarda bu durum daha yoğun yaşanmaktadır.

İşınbark, çalışmasını gerçekleştirdiği dönemde Türkiye'de televizyon alanında devlet yayıncılığı tekelinin kırılarak ilk özel yayıncılığa izin verildiği ve dünyada yaygınlaşmaya başlayan ve Türkiye'yi de etkisi altına alan feminizm hareketlerinin yoğunlaştığı bir dönemde gerçekleşmektedir. Böylesi bir dönemde İşınbark, altı devlet televizyon (TV-1, TV-2, TV-3, TV-4, GAP-TV ve TRT-INT AVRASYA) kanalı ile üç özel televizyon (İNTERSTAR, TELEON ve SHOW-TV) kanalının program yapısı, kimlikleri ve kadına yönelik programları hakkında kaynak taraması yaparak detaylı bilgiler sunmaktadır. Çalışmanın kavramsal arka planına baktığımızda aslında Türkiye'nin ataerkil bir kültürün ve dinsel öğretilerin geleneksel havaya bürünerek erkeğin daima üstün tutulduğu bir toplum olduğunu görmekteyiz. Dolayısıyla böyle bir toplumda kadına yönelik ilgi ve alanın az olmasından dolayı kadınlara yönelik çalışmalarında yetersiz ve kısıtlı olduğu görülmektedir. Çalışmanın hem dönemin en önemli kitle iletişim aracı sayılan televizyonun, kadın davranışı ve siyasi tercihi üzerindeki etkisini ortaya koyması bakımından hem de televizyon programlarının kadına yönelik özel bir ilgisinin olmasını göstermesi açısından önemli görülmektedir. Ayrıca eğitim, iş hayatı gibi pek çok açıdan mahrum bırakılan kadının, televizyon yayınlarında kendine büyük bir yer bulması aslında kadının toplumsal bir sorun olarak eve hapsedilmesiyle doğrudan bir ilişkisi olduğunu söyleyebiliriz. Çalışmanın uygulama kapsamında tabakalı tesadüfi örnekleme yönteminden hareketle hazırlanan anket çalışması soruların eksikliğinin giderilmesi amacıyla öncelikle İstanbul'un iki farklı bölgesinde 30 kişi üzerinde ön denemeye tabi tutulmuştur. Daha sonra televizyon programlarının kadın üzerindeki etkisini belirlemeye yönelik İstanbul sınırları içerisinde hem kentsel hem de kırsal alanda ikamet eden toplamda 500 kadına televizyonun izlenme durumu, televizyon programlarına ilgi, TV programlarının genel davranışa ve siyasi tercih üzerine etkisi bağlamında hazırlanan anket çalışması uygulanmıştır.

İşınbark 1992 yılında televizyon yayınlarının kadınların genel davranışları ve siyasi tercihleri üzerine etkilerini belirlemeye yönelik yaptığı çalışmada şu tespitlere yer vermektedir.

Kadınların; eğitim, haber alma ve eğlendirme işlevlerinden oluşan bütün programları yoğun olarak izlediği görülmektedir. Bu neticeye göre, kadın hayatında ev işleri dışında bir uğraş olmaması dayanak olarak gösterilmektedir. Günümüzde de kadınların benzer yaşantıya sahip olması nedeniyle kadınlara yönelik programların çeşitlilik göstermesi ve

TV'nin çoğunlukla ev kadınları tarafından tüketilmesi aynı nedene dayandırılabilir. Ayrıca günümüz özelliklerini yansıtan bir başka sonuç ise, eğitim seviyesinin artmasına paralel olarak eğitici yayınların arttığı eğitim düzeyi azaldığında ise, daha çok eğlence programları ile dizilerin yer aldığı görülmektedir.

Araştırmaya katılanların yaklaşık yarısının TV programlarından özellikle sağlık alanındaki yayınlardan etkilendiği gözlenmektedir. Çalışmanın yapıldığı dönemde bilgiye ulaşmanın kısıtlı ve zor olduğu koşullar göz önüne alındığında bilginin önemi daha iyi anlaşılmalı ve izleyici bu yönde bir davranış sergilemektedir.

İşinbark ülke nüfusunun yarısını oluşturan ve partiler için önemli bir oy potansiyeli olan kadınların siyasi tercihinde genel etken nedir sorusuna cevap olarak "kadının kendi kişisel görüşü" sonucu ortaya çıksa da aslında ataerkil bir yapının toplumda hüküm sürdüğü gibi ev içerisinde ve aile hayatında da hüküm sürdüğü bilinmektedir. Dolayısıyla çalışmada bu yönde bir neticenin ortaya çıkmasında çalışmanın sadece İstanbul ilinde kadın anketörler tarafından yapılması ve çalışmanın gerçekleştiği dönemde herhangi bir seçimin olmadığı nedenlerine bağlanmaktadır. Bir başka bulguda sonuç yukarıda yer verilen durumu destekler niteliktedir. Kadınların TV yayınlarında siyasi programlara ilgi duyduğu ve bu yayınlar aracılığıyla olumlu yönde bilgilendirme sağladığı ancak siyasi tercihlerini ağırlıklı olarak etkilemediği ortaya çıkmaktadır.

Genel olarak ifade edildiğinde Türkiye'de kadının eğitim olanaklarından yoksun bırakılarak erkeğe bağımlı kalan ve hayatını ev işleri arasında sürdüren ve dünya ile irtibatını dönemin en önemli kitle iletişim aracı sayılan televizyonla sağlayan bir profil ortaya çıkmaktadır. Dolayısıyla böyle bir durumda yer alan kadın için televizyonun hem bilgilendirici hem de eğlendirici unsuru önemli bir yer edinmektedir. Ancak çalışma sonucunda kadınlara yönelik programların kadınları bilinçlendirmeye veya eğitmeye yönelik yayınlar olmadığı tespit edilmiştir. Çalışmanın yapıldığı 1992 döneminde olduğu gibi günümüzde de televizyon yayınlarının temel amacının 'eğlendirmek' olduğu görülmektedir. Kadınların yaşamakta olduğu sorunların günümüzde de devam etmesi ve televizyon programlarının temel anlayışının geçerliliğini koruması çalışma için önemli bir ayrıntı olarak görülmelidir. Ayrıca televizyon yayıncılığında yeni bir dönemin başlangıcı sayılan devlet ve özel TV kanallarının içerik bakımından karşılaştırmalı analizinin yapılması, kadına yönelik programların detaylı incelenip değerlendirilmesi ve iletişim alanında "televizyon ve kadın" konulu ilk çalışma olması nedeniyle hem literatüre sağlayacağı katkıdan dolayı hem de çalışmanın yapıldığı dönemin koşulları ve günümüz açısından farklılık ve benzerlikleri görmemizi sağlaması bakımından önemli bir kaynak olarak görülmelidir.

Nebahat Akgün'ün 1993 Yılında Yapmış Olduğu Doktora Çalışması

Nebahat AKGÜN, Doç. Dr. Durali YILMAZ danışmanlığında 1993 yılında hazırlanmış olduğu ve 195 sayfadan oluşan "Türk basınında 1860-1876 yılları arasında aile ve kadın" adlı doktora çalışması, giriş, iki bölüm ve sonuçtan ibarettir.

Çalışmanın teorik bölümünde Akgün ilk olarak Türk toplum hayatında aile türleri içerisinde ve eski Türklerden günümüze kadar uzanan dönemlerde ve Türk aile yapılarında kadının yerinin ve öneminin ne olduğu konularına açıklık getirmektedir. Bu bölümde Akgün daha çok bir yandan din kurallarının egemen olmasıyla meydana çıkan yaşam tarzlarının, Türk aile yapısında ne gibi değişimlere neden olduğunu ortaya

koymaya çalışmakta diğer yandan ise, Tanzimat öncesi ve Tanzimat dönemini hazırlayan nedenler üzerinde durmaktadır. Araştırmanın ikinci bölümünde 1860 – 1876 yılları arasındaki Türk basınının da Türk aile ve kadının basın hayatına girişi, sanattan eğitime, kültürden moda pe çok konu hakkında yorumda bulunmaları ve bu yorumlamaları ile kamuoyunu yönlendirmeleri konusu üzerinde durulmuştur. Ayrıca çalışmada Kırlar, 1860 tarihinden 1876 tarihine kadar Türk basınında “Aile ve Kadın” ilişkileri üzerine yayımlanan makale, yorum, eleştiri, ferman, tiyatro, roman, şiir, anı, ilan, reklam ve dialog alanında pek çok kadın konusunun işlendiğini ifade etmektedir. Özellikle kadının aile yaşamında; sosyal, ekonomik, siyasi, kültürel, sanat, sağlık ve basındaki rolleri incelenerek kadın statüsü ve düşünce eserlerinin detaylı incelenmesi ve yorumlanmasından hareketle genel bir değerlendirme yapılmıştır.

Çalışmanın birinci bölümünde Akgün aslında kadının ve ailenin Türk toplumu açısından tarihsel serüvenini aktararak, ataerkil geleneksel ve dinin egemen söylemi karşısında kadın yaşamının hem ailede hem de toplumsal yaşamda nasıl sınırlandırıldığı ve Tanzimat dönemiyle birlikte kadın anlayışında önemli birçok değişimin gerçekleştiğini açıkça ortaya koymaktadır. Çalışmanın ikinci bölümünde ise, yüzyıllar boyunca süregelen bu egemen görüşlerin, Tanzimat dönemindeki özgür irade ve düşüncenin rahatça ifade edilebilmesiyle geçmişe nazaran artık kadınlarında toplumda kendilerini doğrudan ifade edebilme özgürlüğüne ve imkanlarına kavuştuğu belirtilmektedir. Akgün araştırmanın uygulama bölümünde nicelden nitelere doğru yönelen içerik analizi yöntemiyle 1860-1876 yıllarında gazete ve dergi gibi süreli yayınlardan kadınlarla ilgili bilgiler üzerinden analiz ve değerlendirmeler yapıldığı görülmektedir. Ayrıca 1860 ve 1876 yılları arasında yayımlanan dergi ve gazetelerde aile ve kadına ilişkin yazı ve söylemlerin değerlendirilmesi, bunun yanında yalnızca kadın ve aileye yönelik dergi ve gazetelerin yayın hayatına girmesi kadın hayatı için önemli bir gelişme olarak görülebilir. Ayrıca bu gibi araçların hem toplum nezdinde hem de birey düşüncesinde kadının önem ve değerini artırması bakımından ve kadının bu süreçte nasıl bir rol aldığını ortaya koyması açısından çalışmanın kayda değer bir önemini ortaya koymaktadır.

Akgün’ün 1860 ve 1876 yılları arasında Türk basınında Aile ve Kadın adlı çalışmasının sonucunda şu tespitlere yer vermektedir.

- Batılılaşma olarak ifade edilen Tanzimat Dönemi’nin en önemli özelliği, kadının statüsü ile aile yapısında meydana gelen değişim ve yeniliklerdir.
- Kadın 1860 ve 1876 yılları arasında siyasal, sosyal, ekonomik ve sosyo kültürel açıdan önemli bir kazanımla basın hayatına girerek kamuoyu oluşturabilmesi ve görüşlerini doğrudan toplumla paylaşabilmesi önemli yenilikler olarak görülmektedir.
- Ayrıca basın gücünün toplum üzerindeki etkisi düşünüldüğünde, kadınların böyle bir grup içerisinde yer almaları aynı zamanda hak ve özgürlüklerin korunmasında olumlu bir fayda sağlayacağı görülmektedir.
- Kadının toplum ve aile hayatı içerisinde etkin hale gelmesi ancak basın yoluyla mümkün görülmektedir. Dolayısıyla çalışmayı kapsayan yıllar içerisinde, eğitimli toplumun eğitimli kadınlar tarafından oluşabileceği tezi saptanmıştır.

Kadınlar, bir yandan toplumu yakından ilgilendiren ve toplumun geleceği olarak görülen aile ilişkisi, çocuk sağlığı ve gelişimi, çocuğun özellikle kız çocuklarının eğitimi gibi konularda gerekliliklerden bahsederken öte yandan sanat, hukuk ve sosyal hayatta kadının sahip olması gerektiği hakları kadına özgü gazete ve dergi gibi basın gücü

aracılığıyla toplumla paylaşılması ve yine paylaşılan haberlerin kadınlar tarafından yorumlanıp kamuoyunu yönlendirmesi dikkat çekici bir durumdur. Çünkü Türk yazılı basınında kadına ilişkin ve kadına özgü ilk gazete ve dergilerdeki haberlerin yayınlanması ve yorumlanmasına yönelik çalışmaların yapılması önemli bir ayrıntıdır.

Genel olarak bakıldığında kadına yönelik ilk haberlerin ve kadına özgü gazete ve dergilerin Avrupa ve Amerika'daki haberlerle birlikte geniş çaplı bir çalışmanın yapılması ve bu alanda yapılan ilk çalışma olması nedeniyle önem kazanmaktadır. Ayrıca çalışmada tespitler neticesinde varılan sonucun günümüz açısından hem literatüre katkısı hem de kadınların toplumsal hayatta var olan konumunu görmemizi sağlaması açısından önemli bir kaynak olarak görülebilir.

Akgün'de Peltekoğlu gibi diğer yazarlardan farklı olarak çalışmasında bir durum belirlemesi yaptığı görülmektedir. Ancak Akgün Peltekoğlu'nun aksine sadece yazar ve gazetecilerin yazılarından değil Tanzimat döneminde yayınlanan bütün yayın araçlarında yer alan "aile ve kadın" konulu tüm içerikleri tarayarak genel bir durum saptaması yapmıştır. Ancak her iki çalışmada da gazete ve dergi içeriklerinin yoğun olarak işlendiği görülmektedir.

Safiye KIRLAR'ın 1994 Yılında Yapmış Olduğu Doktora Çalışması,

Prof. Dr. Tayfun AKGÜNER'in danışmanlığında yapılan "Televizyon Reklamlarında Kadının İşlevi" adlı doktora çalışması Safiye KIRLAR tarafından 1994 yılında hazırlanmıştır.

Safiye KIRLAR'ın "Televizyon Reklamlarında Kadının İşlevi" adlı çalışması 352 sayfadan oluşmaktadır. Giriş, üç bölüm ve sonuçtan oluşan çalışmanın, 1990'lı yıllarda önemli bir kitle iletişim aracı sayılan televizyonda oynatılan reklamlarda kadının işlenmesi üzerine genel bir değerlendirmenin yapılması ve çalışmanın reklam medyası üzerinde yapılan ilk çalışma olması sebebiyle literatürde ayrı bir önem ifade ettiğini belirtmek gerekir.

Çalışmada reklamcılık olgusu ve kadın üzerine genel bir yaklaşımdan hareket ederek birinci bölümde, iletişim kaynaklarında reklamcılığın incelenmesi ve toplumsal olgularda reklamlar konuları üzerine bilgilere yer verilmektedir. İkinci bölümü iki aşamaya ayırarak çalışmasını sürdüren KIRLAR, ilk aşamada üç özel televizyon kanalındaki reklamları bir hafta süre boyunca izlemektedir. Reklamlar içerisinde birden fazla olanları belirleyerek her bir reklamdaki birer tane olacak şekilde ayırarak bir kaset hazırlamaktadır. Belirlenen doksan beş reklamı tekrar izlemek için 18 grup biçiminde yeniden oluşturmaktadır. Daha sonra her bir reklamı en az iki kere izleyerek ve karedeki her görüntüyü durdurup detaylı gözlemlerde bulunarak doksan beş reklamı en ince ayrıntısına kadar izleme ve değerlendirme fırsatı yakalamaktadır. İkinci bölümün ikinci aşamasında kare kare izlenen reklamları biçimsel, içerik, hedef kitle ve insan ögesinin kullanımını göstergebilim kurallarına göre sınıflandırdığı görülmektedir. Ayrıca ikinci bölümün sonunda kadının özelliklerine kısaca yer vermektedir. Üçüncü bölümde ise, kadınların reklamlarda nasıl işlendiğine dair daha çok anket şeklinde 200 denek, tesadüfi örneklem biçiminde yer alarak çalışma gerçekleştirilmektedir.

Çalışmanın ilk iki bölümünde Kirlar, televizyon reklamlarında kadının ne gibi işlevleri olduğunu ve reklamın asıl amacının ne olduğu üzerinde durmaktadır. Kirlar yaptığı çalışmada, reklamların temel amacının "satmak" anlayışı ile hareket ettiği ve temel hedefinde de kadınların yer aldığı belirtilmektedir. Ayrıca bunu gerçekleştirirken de

bireyleri etkilemek ve ikna etmek için yine kadınların kullanıldığı ve kadınların reklamlarda daha çok ev kadını, eş ve anne olarak gösterildiği aktarılmaktadır. Çalışmanın üçüncü bölümünde ise, Türkiye’de faaliyet gösteren üç televizyon kanalında yayınlanan reklamlarda kadının işlevi üzerinde durulmaktadır. Daha sonra tesadüfi biçimde oluşturulan iki yüz denekle konuyla ilgili önceden hazırlanan soru formuna bağlı olarak yüz yüze görüşme tekniği uygulanmıştır. Araştırmada reklamlarda kadının işlevinin ne olduğu, kadın konusunun reklamlarda nasıl işlendiği ve yansıtıldığı karşılaştırmalı bir şekilde çözümlenmeye çalışıldığı görülmektedir. Kızlar, çalışmanın uygulama bölümünün ilk aşamasında nicel yöntemi kullanarak televizyon reklamlarını kategori halinde analiz etmektedir. Uygulamanın diğer aşamasında ise, belirlenen kişiler ile yüz yüze bir görüşme gerçekleştiren Kızlar, nicel ve nitel yöntemin bir arada kullanıldığı karma desenli bir yöntem izlemiştir.

Kızlar’ın yapmış olduğu çalışmanın sonuç bölümünde bazı tespitler yer almaktadır. Çalışmaya göre;

Ekonominin işlevselliğini sürdürmesi için reklamın gerekli görüldüğü bu işlevselliğin devam etmesi de reklamın kadınlara olan ilişkisinin varlığına dayanmaktadır. Bu bağlamda ilişkinin devamlılığı için reklamlarda etkili bir şekilde kadın imajının kullanılmasının kaçınılmaz olduğu, analiz edilen reklamlardan ve görüşülen deneklerden anlaşılmaktadır.

Kızlar çalışmanın temelinde yer alan reklamlarda kadın işlevini incelerken kadını üç kategoriye ayırarak incelemektedir.

Çalışan kadın imajı: Kapsama alınan reklamların analizinde yer verilen çalışan kadın karakterinin stereotip olduğu yani değişmeyen bir düşüncenin ürünü olarak sunulmaktadır. Kadınların çalışma hayatı ise çoğu zaman ev işiyle ilgili olduğu, ev dışındaki işlerde de erkeklere oranla daha basit işlerde yer aldığı görülmektedir.

Ev kadını olarak, kadın imajı: 1970’lere oranla 1990’ların ortalarına baktığımızda bu kadın tipi yerine daha çok temizlik ürünlerinde erkek önerilerine ihtiyaç duyan kadın tipinin yaratıldığı ve kadınların tek derdinin temizlik olması ve en büyük sevinçlerinin de iyi bir temizlik ürününe sahip olmak mesajının verildiği yeni bir kadın tipi olarak karşımıza çıkmaktadır.

Seks objesi olarak kadın: Bu kategoride kadın imajı iki şekilde ele alınmaktadır. İlkinde, ürünü kullanan kadınların çok cazip olarak gösterilmesi ve reklamı izleyen tüketicilerin kendilerini kadın ile özdeşleştirme isteğinin oluşması. İkincisinde ise, erkek ürünlerine yönelik sunulan reklamda yer verilen ürünü kullanarak reklamdaki gibi kadınların beğenisini kazanabilecekleri düşüncesi izleyiciye aktarılmaya çalışılmıştır. Ancak 90’lı yıllarda benzer kadın ürünlerinde de oynatılan erkeklerin kadınlar kadar seksi gösterilmeye çalışıldığı anlaşılmaktadır. Öte yandan Hem Amerika hem Avrupa hem de Türkiye’de kendini beğenmiş, kendi güzelliğine ve yeteneklerine hayran, bireyci, erotik ve özgürlüğüne düşkün yeni bir kadın tipinin ortaya çıktığı görülmektedir. İşletmelerin günümüzde olduğu gibi çalışmanın yapıldığı 1990’lı yıllarda da toplum yapısında meydana gelen değişimlerin analiz edilip reklamlara yansıtıldığı görülmektedir.

Kızlar, televizyon programlarında ve özellikle reklamlarda kadının imajının stereotip olarak görüntülenmesi ve bu durumun değişmesi ve yenilenmesi için bazı çözüm önerileri sunmaktadır. Bunlar;

Kadın yönetmenlerin çalışması: kadının yaşam biçimini ve düşüncelerini yeni ve yaratıcı programlar aracılığıyla modern bir şekilde kadın gözüyle aktarmak.

Televizyon çevresindeki değişiklikler: Kadının imajını daha iyi bir şekilde yansıtmak için stereotiplerin ortadan kalktığı, kadınlarla erkeklerin eşit şartlarda çalışma ve ilerleme imkanlarına sahip olduğu ve tüm işletmelerde bu düşüncelere uygun yapıların oluşturulmasının gerekliliği vurgulanmıştır.

Safiye Kırlar tarafından çalışma neticesinde, toplumsal değişimlere paralel olarak medyanın değişim göstermesi ve kadını, toplumu yönlendirebilecek bir meta olarak kullanılması gibi varılan tespitlerin günümüzde de geçerliliğini koruduğu görülmektedir. Farklı ve çeşitli yayınların oluşmaya başladığı dönemde Kırlar, televizyon medyasında yaratılan yenedünyada kadını merkeze alarak nasıl bir obje halinde sunulduğunu aktarmaya çalışmıştır. Ayrıca reklamın hem toplum üzerinde etkisini ve ekonomi olarak büyüyen bir sistemin önemli bir parçasını ifade eden ilk çalışma olmasından dolayı da hem de literatüre sağladığı ve sağlayacağı katkılardan dolayı önemli bir çalışma olarak ifade edilebilir.

Aslı Yapar'ın Yapmış Olduğu Doktora Çalışması (1999)

Prof. Dr. Suat Gezgin'in danışmanlığında 1999 yılında Aslı Yapar'ın "Fransa ve Türkiye'de dergicilik olgusu ve kadın dergilerinin karşılaştırılması" adlı araştırması 234 sayfa uzunluğunda giriş, üç bölüm ve sonuçtan meydana gelmektedir.

Yazar çalışmanın arka planında öncelikle Fransa ve Türkiye'deki dergicilik anlayışının ne zaman ve nasıl oluştuğunu tarihsel serüven içerisinde aktararak dergicilik ile gazetecilik arasındaki ayrım üzerinde önemle durmaktadır. Daha sonra esas çalışmayı oluşturacak kadın dergiciliğinin her iki ülkedeki tarihi geçmişini göz önüne alınarak hem dergi bağlamında hem de kadın dergileri bağlamında ülkelerin güncel durumlarına bakarak bir karşılaştırma yaptığı görülmektedir. Yapar çalışmanın ikinci bölümünde Fransa'da kadın olgusuna genel hatlarıyla değindikten sonra Türkiye'de kadın olgusunu İslamiyet öncesi, İslamiyet sonrası, Osmanlı ve Cumhuriyet dönemi olarak dört aşamada detaylı bir şekilde incelediği görülmektedir. Ayrıca her iki ülkede de kadınların toplumsal mücadelesi tarihi açıdan ele alınmaktadır. Çalışmanın uygulama aşamasında ise Yapar, Türkiye'de yayımlanan kadın dergilerinin okuma oranını belirlemek ve kadınların dergilerde hangi konulara ilgi duydukları, hangi konulara ağırlık verdiklerini ortaya koymak amacıyla rastlantısal yöntemle seçilen ve önceden hazırlanan sorularla 438 kadına anket uygulaması yapılmıştır.

Yapar, çalışmanın teorik bölümünde temel aldığı konular hakkında detaylı bilgilendirme yaptıktan sonra pek çok araştırmadan farklı bir yol izleyerek Fransa ve Türkiye'deki kadın dergilerinin karşılaştırmasını yaparak birtakım değerlendirmelerde bulunmaktadır. Yapar'a göre dergilerin ana temasını moda ve güzellik oluşturduğundan, kadınlar açısından ana hedefinde erkek tarafından beğenilmek duygusu yer almaktadır. Ayrıca derginin hedef kitesinde, sınırsız özgürlüğe sahip ve durmadan tüketerek eğlenme düşüncesine sahip olan kadınlar yer almaktadır. Genel olarak değerlendirmelere bakıldığında Türkiye'de kadın dergilerinin çoğunluğu batıdaki kadın dergilerinin birer kopyası olduğu dolayısıyla kadınları birer obje olarak sunduğu ve var olan Türk kadın kimliğinin dergilerde sunulmak yerine istenilen tarzda kadının yaratıldığı görülmektedir. Çalışmanın uygulama bölümünde ise, Türkiye'de yayımlanan kadın dergilerinin Türk okuruna ulaşip ulaşmadığı ve kadın dergisinin okunma oranını belirlemek amacıyla rastlantısal yöntemle belirlenen 438 deneğe önceden hazırlanan anket soru formu uygulanmıştır. Ayrıca dergilerin hedef kitesininin 25-35 yaş aralığı

üniversite mezunu olduğundan ağırlıklı olarak üniversite çevresinden kişiler tercih edilmiştir.

Yapar 1999 yılında “Fransa ve Türkiye’de dergicilik olgusu ve kadın dergilerinin karşılaştırılması” adlı çalışmanın sonucunda şu tespitlerde bulunmaktadır.

Yapar’a göre, derginin gazeteden sonra en önemli konuma sahip basın aracı olduğundan derginin hedef kitlesini, içeriğini ve biçimsel özelliklerini açıklayan genel net bir tanımın olması gerektiğinden bahseder. Çalışmada temel alınan kadın dergilerinin büyük bir bölümünün tüketimi teşvik edici nitelikte olduğu ve erkek egemen bir söylem benimsedikleri görülmektedir. Geçmişten günümüze kadınların birey hak, hukuk ve eşitlikleri için toplumsal mücadele verdikleri dönemlerde hem Fransa hem de Türkiye’de dergilerin önemli bir olanak ve destek sağladığı görülmektedir. Ancak çalışmanın yapıldığı dönem ve günümüzde yayınlanan dergilerin benzer içerik ve anlayışa sahip olduğu önemli bir ayrıntı olarak görülebilir. Dergilerde kadın söyleminin görüldüğü kadınlar tarafından fark edilmesine rağmen yine de kadınların sürekli olmasına da fırsat bulduklarında dergiyi satın aldıkları belirtilmektedir. Ayrıca genel konulara değinen kadın dergilerinin daha çok tercih edildiği tespit edilmiştir. Türkiye’ye göre Fransa’da dergilerin konu çeşitliliği çok daha fazladır. Dolayısıyla Fransa’da her kadın kesimine seslenen bir kadın dergisi bulunmaktadır. Ayrıca ücretinin de her ekonomik kesime uygun olduğu belirtilmektedir. Bu durumda Fransa’da hem okur kitlesinin fazlalığı hem de teknolojik bilgi ve ekonomik seviyenin ileri düzeyde olması Fransa’da dergicilik anlayışının Türkiye’ye göre daha gelişmiş olmasını göstermektedir.

Genel olarak bakıldığında dergiciliğin ülkemizdeki geçmişi gazete kadar eski dönemlere dayansa da dergiye ilginin azlığı nedeniyle bu alanın pek fazla gelişme sağlamadığı görülmektedir. Bu durumun Türkiye’de hem okuma oranının düşük olması hem de dergi firmalarının hedef kitleyi iyi tanımayıp yeterince analiz edememesinden kaynaklanmaktadır. Ayrıca uzun yıllar boyunca toplumsal cinsiyet ve aile bağlamında kadın konulu çalışmaların yapıldığı bilinmektedir. Bu çalışmalardan farklı olarak hedef kitlesi net bir biçimde belirlenmiş olan kitle üzerinde derginin önemli bir etkisinin olduğu düşünülürse dergilerde kadının nasıl yer aldığı ve kadının dergiler üzerinden söyleminin nasıl yapıldığını göstermesi açısından araştırma önemli bir kaynak olarak görülmelidir. Çünkü günümüze dek neredeyse yapılan çalışmaların büyük bir bölümünde kadının bireysel hakları üzerinde yoğunlaştığı görülmektedir. Dergiler üzerinden ise bu söylemin aksi yönde hareket edildiği ve bunun da geçmişle ve kapsama aldığı Fransa ülkesi ile karşılaştırma yaparak ortaya koymaktadır. Dolayısıyla Yapar’ın analizlerinin günümüzde de geçerliliğini koruduğunu söylemek yanlış olmaz.

Yapar, Işınbark ve Kırklar; Peltekoğlu ve Akgün’den farklı olarak daha çok televizyon temelinde TV programları ve TV reklamlarını, çalışmalarda sunulan kadın profili üzerinden incelemeye yönelik çalışmalar yaptığı görülmektedir. Ayrıca çalışmaların ampirik olması bir diğer önemli ayırt edici farklılıktır

Değerlendirme ve Sonuç

İnsan hakları, tüm bireylerin hiçbir ayırım gözetmeksizin yalnızca insan olmalarından dolayı eşit ve özgür yaşama hakkına sahip olması, cinsiyet, ırk, dil, din ve yaş gibi farklılıklar gözetmeksizin kanun önünde eşittir anlayışını savunmaktadır. Her ne kadar insan hakları evrensel beyannamesinde herkesin eşit olduğu dile getirilse de ve ülkelerin büyük bir çoğunluğu tarafından kabul edilse de geçmişte olduğu gibi günümüzde de

özellikle ataerkil yapıya sahip toplumlarda kadın üzerinde erkek egemenliğinin söz konusu olduğu bilinmektedir. Dolayısıyla dünya tarihine bakıldığında kadın hareketi 19. yüzyıldan itibaren kadının toplum hayatındaki yerinin yoğun olarak tartışıldığı ve kadınların erkeklerle eşit haklara sahip olabilmek için önemli mücadele verdikleri bilinmektedir. Bu mücadelenin sonucunda Amerika, İngiltere ve Fransa gibi pek çok ülke 19. yüzyıl içerisinde kadın haklarını tanıyan bildirelerin yayınlanması, kadınların eşitlik için başlatmış oldukları feminist akımın haklılığını göstermekteydi. Dünyada yaşanan feminist hareketlerin tüm dünyayı etkilediği gibi Osmanlı devletinde de toplumsal değişimlerin yaşanmasına bağlı olarak Tanzimat ve Islahat fermanlarıyla birlikte Osmanlı kadınının gazete ve dergiler aracılığıyla haklarını aramaya başladıkları görülmektedir. Osmanlı devletinde bu mücadelenin neticesi olarak kadınların iş hayatı, meslek ve eğitim alanında bazı haklar elde ettikleri görülmektedir. Dolayısıyla dünyada yaşanan bu mücadeleler günümüzde hala devam eden kadın hakları arayışının bir başlangıcı sayılmaktadır.

Akademik sahada kadın üzerine çalışmaların ilk olarak 1970'li yıllarda ABD'de görüldüğü ve daha sonra 1980'li yıllarda Avrupa ve diğer ülkelerde olduğu gibi Türkiye'de de hızla kadınlar üzerine çeşitli araştırma ve çalışmaların yapıldığı bilinmektedir. Türkiye'de "kadın konulu" araştırmaların yüksek lisans düzeyinde ilk olarak 1984 yılında yapıldığı ve günümüze kadar toplamda 3622 çalışmanın gerçekleştirildiği görülmektedir. Doktora alanında ise ilk araştırmanın 1964 yılında yapıldığı ve günümüze kadar 480 adet çalışmanın olduğu tespit edilmiştir. Kadın üzerine çalışmaların 90'lı yıllardan itibaren dünyaya yayılan feminist akımın etkisiyle artmaya başladığı ve hem dünyada hem de Türkiye'de neredeyse bütün disiplin dallarında kadın konusu üzerine pek çok araştırmanın gerçekleştirildiği görülmektedir. İletişim disiplini alanında kadın üzerine doktora düzeyinde Türkiye'de yapılan çalışmaların 80'li yılların sonundan itibaren başladığı ve çalışma kapsamında analizi yapılan ilk beş doktora çalışmasında şu tespitler ortaya çıkmaktadır.

Çalışmaların yapıldığı dönemde TV sektöründe devlet tekeli anlayışının kırılması ve özel TV'lerin peşi sıra açılarak yeni bir dünya yaratmaları televizyon sektörünün toplum üzerindeki en önemli kitle iletişim aracı olmasına olanak sağlamıştır. Bu gelişmelere paralel olarak gazete ve dergi gibi yayın araçlarının da artış göstermesi ve ayrıca hem dünyada hem de Türkiye'de etkisini sürdüren feminizm hareketine bağlı olarak toplum ve özellikle kadın üzerine çeşitli araştırma ve çalışmaların yapılması gereksinimi ortaya çıkmaktadır.

İletişim literatüründe Türkiye'de gerçekleştirilen ilk beş doktora çalışmasında Işınbark ve Kırklar'ın gerçekleştirmiş olduğu çalışmalarda ağırlıklı olarak dönemin önemli iletişim aracı sayılan televizyon, gazete ve derginin bir yandan kadın üzerindeki politik ve davranışsal etkilerini incelerken diğer yandan televizyon programları ve televizyon reklamlarının kadın ile ilişki boyutu ele alınmıştır. Yapar ise çalışmasında Fransa ve Türkiye'de dergicilik konusuna değinerek Türkiye'de dergicilik sektöründe kadın profilini ortaya koymaya çalışmaktadır. Peltekoğlu ve Akgün ise, dönemin en etkili kitle iletişim aracı sayılan televizyonun aksine çalışmalarını gazete, dergi içerikleri ve yazarların yazıları üzerine incelemeler yaparak genel bir durum belirlemesi yapmaktadır. Yukarıda yer verilen çalışmalara genel olarak bakıldığında şunları ifade edebiliriz.

İletişim literatüründe ele alınan çalışmaların hem konuları bakımından hem de alanında yapılan ilk araştırmalar olması nedeniyle önem taşımaktadır. Ayrıca bu araştırmaların dönemin en etkili kitle iletişim aracı sayılan televizyonun yanı sıra gazete ve dergiyi kadın profiline aktarması ve dönemin ruhunu yansıtmaya çabası önemli bir ayrıntı olarak görülmelidir.

Bu çalışmalarda ağırlıklı olarak toplumsal değişimin başat mimarlarından olan kitle iletişim araçlarının gelişimi ve değişimine yer verilmektedir. Ayrıca bu gelişmelere bağlı olarak yapılan çalışmalarda ise kitle iletişim araçlarının kadına yansımaları analiz edilmiştir. Bu araştırmalarla birlikte kadının aile ve toplum tarafından fark edilmesinde başat bir rol oynamaktadır.

Araştırmaların iletişim sahasında yapılacak olan “kadın konulu” çalışmalar için genel bir çerçevenin çizildiği ve yönünün belirlendiği, dolayısıyla günümüz koşullarında bile kadın alanında yapılacak araştırmalar içinde önemli birer kaynak olduğu belirtilmelidir.

Bu çalışmalarda dönemin kitle iletişim araçları aracılığıyla toplumsal gelişme ve kadın çizgisinde reklam-kadın, TV programları-kadın ve dergi- kadın gibi ikili ilişkilerin detaylı bir şekilde ortaya konulması ve dönemin medyasının kadın profiline analiz edilerek izah edilmesi iletişim literatürü ve alanda yapılacak olan araştırmalar için önemli olduğu düşünülmektedir.

Değerlendirme	İki Dış Hakem / Çift Taraflı Köreleme
Etik Beyan	Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.
Benzerlik Taraması	Yapıldı – Ithenticate
Etik Bildirim	itobiad@itobiad.com
Çıkar Çatışması	Çıkar çatışması beyan edilmemiştir.
Finansman	Bu araştırmayı desteklemek için dış fon kullanılmamıştır.
Yazar Katkıları	Çalışmanın Tasarlanması: 1. Yazar (%80), 2. Yazar (%20) Veri Toplanması: 1. Yazar (%80), 2. Yazar (%20) Veri Analizi: 1. Yazar (%90), 2. Yazar (%10) Makalenin Yazımı: 1. Yazar (%80), 2. Yazar (%20) Makale Gönderimi ve Revizyonu: 1. Yazar (%90), 2. Yazar (%10)

Peer-Review	Double anonymized - Two External
Ethical Statement	It is declared that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this study and that all the sources used have been properly cited.
Plagiarism Checks	Yes - Ithenticate
Conflicts of Interest	The author(s) has no conflict of interest to declare.
Complaints	itobiad@itobiad.com
Grant Support	The author(s) acknowledge that they received no external funding in support of this research.
Author Contributions	Design of Study: 1. Author (%80), 2. Author (%20) Data Acquisition: 1. Author (%80), 2. Author (%20) Data Analysis: 1. Author (%90), 2. Author (%20) Writing up: 1. Author (%80), 2. Author (%10) Submission and Revision: 1. Author (%90), 2. Author (%10)

Kaynakça/ Refences

Akgün, N. (1993). Türk basınında (1860-1876) yılları arasında aile ve kadın, (Doktora Tezi). İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Aksakal, B. S. (2020). Neoliberal & Feminist ideoloji ve Türk sinemasında evrilen kadın imgesi: melodram kadınlarından özgür kadınlara. *International Journal of Social and Humanities Sciences Research (JSHSR)*, 7(55), 1645-1667.

Ayşar, A. T. (2013). Kırsal alanda kadınların cinsiyete dayalı işgücüne katılımlarının toplumsal değişim açısından ele alınması: Antakya (Hatay) kent merkezine yakın iki farklı köy araştırması. Çukurova Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Tarım Ekonomisi Ana Bilim Dalı, (Doktora Tezi).

Aydın, K. (2018). Kadınların düşünce hayatında erkeğin egemenliği: ev kadınları üzerine bir araştırma (Erzurum il örneği). *Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (4), 161-186.

Aysel, A. (2006). Dünyada ve Türkiye'de iletişim araştırmaları. *Kültür ve İletişim*, 9(17), 9-32.

Candemir, T., Candemir, T., & Behice Başak, Ö. (2017). Sanat ve reklamda kadın imajı. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*.

Erol, M. (2008). Toplumsal cinsiyetin tutumlar üzerindeki etkisi. *Sosyal Bilimler Dergisi/Sosyal Bilimler Dergisi*, 32 (2).

Gönenç, A. Y. (2006). Fransa'da ve Türkiye'de kadın hareketleri. *İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi | Istanbul University Faculty of Communication Journal*, (27).

Işık, M. (2012). *Kitle iletişim teorilerine giriş*. Eğitim Yayınevi. Google-e kitap:

https://books.google.com.tr/books?hl=tr&lr=&id=0vOiDwAAQBAJ&oi=fnd&pg=PA7&dq=d%C3%BCnyada+kitle+ileti%C5%9Fim+%C3%A7al%C4%B1%C5%9Fmalar%C4%B1&ots=SjjCTFFaYr&sig=XD7I9W IFUn6UyntaJAdU0DE0wg&redir_esc=y#v=onepage&q&f=false Erişim Tarihi: 23.12.2023

Karataş, E. (2009). Türkiye'de kadın hareketleri ve edebiyatımızda kadın sesleri. *Electronic Turkish Studies*, 4(8).

Korkmaz, A. (Ed.). (2009). *İletişim araştırmalarının geleceği*. Türkiye'de kitle iletişimi dün-bugün-yarın. Gazeteciler Cemiyeti Yayınları.

Güngör, N. (2011). *İletişim Kuramlar ve Yaklaşımlar*. (1. Baskı). Siyasal Kitapevi.

Işınbark, B. A. (1992). Televizyon yayınlarının kadınların genel davranışları ve siyasi tercihleri üzerine etkileri, İstanbul ilinde bir alan araştırması, (Doktora Tezi). İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Özkantar, M. Ö. (2022). *Eril bakışım gölgesinde David Lynch sineması ve kadın: Göstergibilimsel ve Psikanalitik bir yaklaşım*. Efe Akademi Yayınları. Google-e kitap: https://books.google.com.tr/books?hl=tr&lr=&id=O2RjEAAAQBAJ&oi=fnd&pg=PA2&dq=kad%C4%B1n+hareketleri+ile+ilgili+sinema&ots=b5Plk0pQWB&sig=jQDT78mtebTPXxEyh4WVkbO1 w&redir_esc=y#v=onepage&q&f=false Erişim Tarihi: 22.12.2023.

- Şahin, M. (2020). Dünyada toplumsal cinsiyet karşıtı (anti-gender) hareketler. Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 22(3), 654-670.
- Kırlar, S. (1994). Televizyon reklamlarında kadının işlevi. (Doktora Tezi). İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Pelteköğlü B. Z. Filiz, (1988). Cumhuriyet döneminde Türk basınında kadın gazeteciler. (Doktora Tezi). Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Tekinalp, Ş. & Uzun, R. (2009). *İletişim araştırmaları ve kuramları*. Beta Yayıncılık.
- Tokgöz, O. (2006). Türkiye’de iletişim araştırmalarında iletişim eğitiminin rolü ve önemi. Küresel İletişim Dergisi, 9, (1), 33-71.
- Tokgöz, O. (2000). Türkiye’de iletişim araştırması: nereden nereye. Kültür ve İletişim Dergisi, 11-30.
- Tokgöz, O. (2003). Türkiye’de iletişim eğitimi: elli yıllık bir geçmişin değerlendirilmesi. Kültür ve İletişim Dergisi, 6(2), 7-32.
- Yapar, A. (1999). Fransa ve Türkiye’de dergicilik olgusu ve kadın dergilerinin karşılaştırılması, (Doktora Tezi). İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.